

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 11 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Лутфиллаев Ҳамидилло Муродиллаевич</i> “ЖАВОҲИР АТ-ТАФСИР ЛИ ТУҲФАТ АЛ-АМИР” АСАРИНИНГ МАЗМУНИ ВА ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ ҲАҚИДА	12-17
<i>Эгамбергенов Ҳайтбой Ҳамидулло ўғли</i> ТОШ ДАВРИ АҲОЛИ МИГРАЦИЯЛАРИ (ЎРТА ОСИЁНИНГ ЖАНУБИЙ, ЖАНУБИЙ-ҒАРБИЙ ВА ҚУЙИ АМУДАРЁ ҲУДУДЛАРИ МИҚЁСИДА)	18-25
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> ҚО’ҚОН ХОНЛАРИ СУЛОЛАСИНИНГ ГЕНЕОЛОГИК ТАҲЛИЛИ	26-31
<i>Mamatqulov Bekzod</i> О’ЗБЕКИСТОНДА XX-АСРНИНГ 20-40-ЙИЛЛАРИДА СANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI VA KADRLAR TARKIBINI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI	32-38
<i>Asadova Ra’no Baymanovna</i> О’ЗБЕК- HIND MUNOSABATLARINING YANGI BOSQICHGA KO’TARILISHI: HAMKORLIK ISTIQBOLLARI	39-42
<i>Saidova Raxima</i> О’ЗБЕКИСТОН ВА ИТАЛИЯ MUNOSABATLARINING ME’YORIY-HUQUQIY MANBALARI	43-48
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich, Ergasheva Ra’no Muzaffarbek qizi</i> AFROSIYOB ARXEOLGIK YODGORLIGINING O’RGANILISH TARIXI	49-55
<i>Iriskulov Bekzod Jaxongirovich</i> TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGI BYUDJETINING SARFLANISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR	56-60
<i>Mirsoatova Sayyora Turg’unovna</i> QOYATOSH SURATLARIDA IBTIDOIY DAVR IQTISODIY HAYOTINING AKS ETISHI	61-66
<i>Лухмонов Шахзод Сайфиддин ўғли</i> ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНОЙ ЭМИССИИ В 1918-1920 ГОДАХ НА СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ НАРОДОВ ТАССР	67-71
<i>Axmedov Bekzod</i> SOVET HOKIMIYATI TOMONIDAN O’ZBEKISTONDA QORAKO’LCHILIKNI RIVOJLANTIRISH TADBIRLARI.....	72-75
<i>Mamatov Jasurbek Qodirqul o’g’li</i> NAMANGAN VILOYATI ZIYORATGOHLARINING AHOLINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O’RNI (UYCHI TUMANI DEVONA BUVA ZIYORATGOHI MISOLIDA)	76-80
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo’latovich</i> SURXONDARYO VILOYATI SANOATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINING ASOSIY YO’NALISHLARI	81-88

Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич

ТОШКЕНТ ВОҲАСИ ПАЛЕОМЕТАЛЛ ДАВРИ ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИДА ТАБИИЙ
РЕСУРСЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 89-93

Akrorov Botir Bakhodirovich

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ БАЗА СОТРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ИРАНА
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ 94-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Tursunov Bekmuxammad Omonovich

IQTISODIYOTDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI
RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH MEKANIZMI TAKOMILLASHTIRISH 100-108

Muxitdinova Kamola Alisherovna

«OLMALIQ KON-METALLURGIYA KOMBINATI» AJDA ISHLAB CHIQARILADIGAN
MAHSULOTLARNING SANOAT KORXONALARIDA QO'LLANISHI 109-115

Madraximov Qaxramon Egamberganovich

INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY BARQARORLIKKA
ERISHISH YO'LLARI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA..... 116-125

Кетманов Авазбек Маликович

КИЧИК БИЗНЕС МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 126-134

Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich

KAMBAG'ALLIKKA QARSHI KURASHISHNING OMILLARI..... 135-142

Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon ogli

MARKET MECHANISMS, METHODS OF PRICE FORMATION IN THE SYSTEM OF MARKETING
OF GOODS AND SERVICES 143-152

Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi

MINTAQA TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI MARKETING TIZIMINI
TASNIFI 153-160

Sharipov Komil

MINTAQAVIY KAMBAG'ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI KICHIK BIZNESNING ROLI 161-170

Rajabov Navruzbek Azimjonovich

MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANISHI VA KAMBAG'ALLIKNI
QISQARTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 171-179

Mirzaeva Shirin Nodirovna

SUPPORT AND DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN
UZBEKISTAN..... 180-187

Pardayev Rasulbek Islomovich

TURIZM XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING USULLARI VA ULARNING
TAHLILI 188-196

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH
XUSUSIYATLARI 197-202

<i>Рахимов Бахромжон Ибрахимович</i> ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ	203-209
<i>Zakirova Gulnora Mirzalievna, Madaminov Abdulaziz Anvarjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT VA IMPORT SALOHİYATI (NAMANGAN VILOYATI TAHLILIDA).....	210-216
<i>Hasanov Ilkhom Isakovich</i> IMPROVING THE FINANCING MECHANISM OF THE SCIENTIFIC SUPPLY SYSTEM IN THE AGRICULTURE OF UZBEKISTAN.....	217-221
<i>Ibragimova Nilufar Ziyadullayevna</i> CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA XIZMATLAR KO'RSATISHNING XUSUSIYATLARI	222-227
<i>Maxmudov Jasurbek Ergashevich</i> INNOVATION IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYAVIY JIHATDAN QO'LLAB-QUVVATLASH TAHLILI	228-233
<i>Ravshanov Nodirjon Begalievich</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI	234-243
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> SHIHOIDDIN SUHRAVARDIY FALSAFIY QARASHLARIGA IJTIMOY-SIYOSIY VAZIYATLARNING TA'SIRI	244-248
<i>Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich</i> XORAZM JADIDLARI MA'NAVIY MEROSINING YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARINI VATANPARVARLIK VA BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI AHAMIYATI.....	249-254
<i>Saburov Jaloliddin</i> XVIII-ASR OXIRI VA XIX-ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA ILM-FAN VA MADANIY HAYOT RIVOJI	255-260
<i>Jabborov Ikromjon Jumaniyozovich</i> NAJMIDDIN KUBRO TA'LIMOTIDA "KOMIL INSON " TARBIYASI VA UNING AXLOQIY VA MA'NAVIY YUKSALISHGA OID G'OYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	261-265
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> FORMATION OF PERSPECTIVES REGARDING SOCIETY'S STABILITY	266-271
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAHSHARIY QARASHLARIDA SUV VA SHIFOBAXSH MEVALAR MASALASI	272-277
<i>Yuldashev Farrux Abdurakhmanovich</i> ON THE QUESTION OF THE UNIQUE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMANITY AND PATRIOTISM IN THE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE FUTURE OF THE YOUNG GENERATION	278-282
<i>Ganiyev Baxodirjon Sodiqjonovich</i> TADBIRKORLIK MADANIYATINING SENSUALISTIK VA AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI	283-287

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Baxronova Dilrabo*

PROTOTURKIYLARNING AMERIKA QIT'ASIGA KO'CHISHI: LEKSIK PARALLELLIZM VA ETIMOLOGIK-SEMANTIK TADQIQ 288-295

Daliyeva Madina

DETERMINANTS OF COGNITIVE MODELING OF POLYSEMY OF LINGUISTIC TERMS IN ENGLISH, UZBEK, AND RUSSIAN LANGUAGES 296-300

Paluanova Khalifa

STRATEGIES FOR ENHANCING PRAGMATIC COMPETENCE IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION (SLA) THROUGH EFFECTIVE APPROACHES 301-306

Равшанов Махмуд

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛОВ В «ДИВАНИ ЛУГАТ-ИТ ТУРК» МАХМУДА КАШГАРСКОГО 307-311

Bekbergenova Gulaim Aijarıkovna

SEMANTIC CLASSIFICATION OF ENGLISH AND KARAKALPAK ANTHROPOCENTRIC PROVERBS 312-318

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li

MURAKKAB USLUBDAGI ASARLAR XUSUSIYATLARI VA UNDA FORMALIZM YONDASHUVI 319-322

Gulamova Dilobar Imamkulovna

ADABIYOT DARSLIKLARDA EVFEMIZMLARNING QO'LLANILISHI VA TAHLILI 323-326

Xolmuxamedov Baxtiyor

TERS LUG'ATLARNING ASOSIY XUSUSIYATI VA ULARNI TUZISH METODIKASI 327-334

Chorieva Iroda Kurbonboevna

KASALLIK NOMLARI VA BELGILARI KELTIRILGAN INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI 335-339

Ganiyeva Orzigul Xayriddinovna

XX ASR AMERIKA REALISTIK QISSACHILIGIDA POETIK KONSTRUKSIYA: SHAKL VA MAZMUN MASALASI 340-345

Расулова Камола

ПОНЯТИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ. ВИДЫ АВТОРСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ 346-353

Омонов Турғунбой

“СУҒУРТА” ТЕРМИНИНИНГ ЛИНГВИСТИК ТАЪРИФИ 354-358

Хакбердиева Сайёра Фармоновна

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ФРЕЙМА «МАТЬ» И «ОТЕЦ» В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ 359-364

Xolmirzayev Baxtiyor Mirzamahmudovich

IJTIMOIY-SIYOSIY ASAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 365-370

Gubaydullin Artur Faridovich

CHALLENGES OF TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S "GOOD OMENS" 371-376

Abdullaeva Sevara Makhsudaliyevna

EMOTIVE INTENSIFIERS OF ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES 377-381

Baymuradova Gulbaxar Chari Qizi

SURXONDARYO VILOYATI FITOTOPONIMLARINING STRUKTURGRAMMATIK

TAHLILI 382-385

Yuldasheva Nigora Baxodirovna

INGLIZ VA O'ZBEK PAREMIYALARINI O'RGANISHNING AKSIOLOGIK JIHATLARI 386-390

Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA POETIK OBRAZLAR TAHLILI 391-396

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Рузметов Хайрулла

ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИ МАНСАБДОР ШАХСЛАРИНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ 397-402

Ачилова Лилия Илхомовна

ТУРИСТИК ХИЗМАТЛАР КЎРСАТИШ БЎЙИЧА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ УНИФИКАЦИЯСИ ЧЕГАРАЛАРИ
РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА 403-410

Abdubannayev Umidjon

AXBOROTGA BO'LGAN INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING
RIVOJLANISH BOSQICHLARI 411-421

Халиқулов Комолиддин Носирович

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУДЛАРИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ ТАН ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШДА
ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ 422-427

Тўраев Жавоҳир Усмон ўғли

ХОДИМЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИГА РИОЯ ҚИЛИНИШИ БЎЙИЧА ДАВЛАТ НАЗОРАТИ ВА
ТЕКШИРУВИ ТУШУНЧАСИГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР 428-433

Элмурзаев Билолиддин Нурмон ўғли

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ТЕРГОВЧИНИНГ ПРОЦЕССУАЛ
МУСТАҚИЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ 434-439

Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna, Shayakubov Shomansur Shakabilovich

IJTIMOIIY HAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLARGA
QARSHI KURASHISH BO'YICHA HORIIY TAJRIBA 440-446

Алиев Асилбек Кадирович

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ (СОЦИАЛЬНЫЕ) ПРЕДПОСЫЛКИ И КОРНИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ
АЗАРТНЫХ ИГР СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ 447-451

Нодирахон Абдурахманова

РЕГУЛИРОВАНИЕ ФИНТЕХА И КРИПТОВАЛЮТ: ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ И ПРАВОВЫЕ
АСПЕКТЫ 452-462

Ғайбуллаев Сохибжон Ғайбуллаевич

РЕПО БИТИМЛАР – ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМ СИФАТИДА УМУМИЙ ТАВСИФ 463-469

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Xusanova Mohira

OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI BAHOLASH SHAKLINI
TAKOMILLASHTIRISH 470-479

<i>Берикбаев Алишер Аликулович</i> ТАСВИРИЙ САНЪАТ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ	480-483
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TALABALARNING TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARIDA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	484-489
<i>Yakubova Nafisa Odilyanovna</i> CHIZMACHILIK DARSLARIDA TALABALARNI IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH	490-494
<i>Musirmanov Shohboz Usmon o'g'li</i> TURIZM SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASHDA AMALIYOT VA NAZARIYANING PEDAGOGIK UYG'UNLIGI	495-500
<i>Suvankulov Umid Ilxom o'g'li</i> MALAKA OSHIRISH JARAYONIDA PEDAGOGLARNING DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	501-505
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> O'QITUVCHILARNI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHGA KOGNITIVFUNKSIONAL YONDASHUV	506-518
<i>Jo'rayeva Feruza Baxtiyor qizi, Mavlonov Shaxzod Shahobiddin o'g'li</i> TA'LIMDA KOMMUNIKATIV INNOVATSION VOSITALAR VA ULARNING IMKONIYATLARI	519-524
<i>Siddiqova Shahnoza Ahmedovna</i> SCIENCE XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O'ZBEKISTONDA BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING TABIIY FANLAR SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	525-529
<i>Xoliqov Nasriddin Abdikarimovich</i> MILLIY IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING SHARTI SIFATIDA TA'LIM, FAN VA BIZNESNING O'ZARO ALOQALARI MAZMUNI	530-534
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 535-539	535-539
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 540-545	540-545
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> THE IMPORTANCE OF FINE ARTS IN SHAPING STUDENTS' PERCEPTION AND CREATIVITY	546-550
<i>Khojamqulov Rasulbek Kurban ugli</i> THE NEED TO DEVELOP COMPETENCY OF FUTURE ENGINEERS USING COMPUTER GRAPHICS	551-555
<i>Latipova Gavhar Shavkat kizi</i> TARIX YO'NALISHI TINGLOVCHILARI UCHUN KREATIV SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	556-564
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> ATROF- MUXITNING YUKORI XARORATIDA MUSHAK FAOLIYATI	565-568

Received: 31 October 2024
Accepted: 5 November 2024
Published: 15 November 2024

Article / Original Paper

REPO TRANSACTIONS AS COLLATERAL TRANSACTIONS – GENERAL CHARACTERISTICS

Gaibullaev Sakhbzhon Gaibullaevich

Senior Assistant to the Prosecutor of the Kashkadarya Region, Master of Laws

Abstract. The article analyzes the significance of repo agreements in the financial market, their characteristics as financial instruments, and their role as secured transactions. A repo agreement is a short-term financial operation between financial institutions, typically involving borrowing or lending secured by assets or securities. The article examines the economic aspects of repo agreements, their types, importance in increasing market liquidity, and risk management benefits. Additionally, it covers the rights and obligations of the parties—the "seller" and the "buyer"—and their legal and financial aspects. This article serves as a valuable resource for financial market participants, specialized organizations, and researchers in understanding the role and application of repo agreements in financing.

Keywords: repo agreements, financial market, secured transaction, liquidity, securities, financial instruments, risk management, repurchase, borrowing, asset-backed, financing, financial institutions.

РЕПО БИТИМЛАР – ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМ СИФАТИДА УМУМИЙ ТАВСИФ

Ғайбуллаев Сохибжон Ғайбуллаевич

Қашқадарё вилояти прокурорининг катта ёрдамчиси, ҳуқуқ магистри

Аннотация. Мақолада РЕПО битимларининг молия бозоридаги аҳамияти, унинг молиявий восита сифатидаги хусусиятлари ва таъминловчи битим сифатидаги роли таҳлил қилинади. РЕПО битими — бу молиявий институтлар ўртасидаги қисқа муддатли молиявий операция бўлиб, у одатда активлар ёки қимматли қоғозлар билан таъминланган қарз олиш ёки бериш жараёнини ифодалайди. Мақолада РЕПО битимларининг иқтисодий жиҳатлари, уларнинг турлари, молия бозорларидаги ликвидликни оширишдаги аҳамияти ва таваккалчиликларни бошқаришдаги фойдаси ёритилади. Шунингдек, битимнинг икки томони: "сотувчи" ва "харидор"нинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳамда уларнинг ҳуқуқий ва молиявий жиҳатлари тўғрисида маълумотлар берилган. Мазкур мақола молия бозорлари иштирокчилари, махсус ташкилотлар ва тадқиқотчилар учун РЕПО битимларининг молиялаштириш жараёнидаги ўрни ва амалиётини тушунишда ёрдам берувчи қимматли манба бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: РЕПО битимлари, молия бозори, таъминловчи битим, ликвидлик, қимматли қоғозлар, молиявий воситалар, таваккалчиликни бошқариш, репокупка, қарз олиш, активлар билан таъминлаш, молиялаштириш, молиявий институтлар.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I11Y2024N69>

Кириш. Таъминловчи битим конструкциялари РЕПО битимлар ва қайта сотиб олиш шarti билан олди-сотди муносабатларида намоён бўлади. Хусусан, РЕПО битимларида асосан қимматли қоғозлар қайта сотиб олиш шarti билан сотилади ва алаалоқибат сотувчи ўзи сотган нарсани шартномада белгиланган нархда қайта сотиб

олишга ҳақли бўлади. Унинг таъминловчилик хусусияти ҳам айнан шунда ҳисобланади[1, 124 б.].

“РЕПО битимлари иккита битим шаклида расмийлаштирилади ва икки босқичда амалга оширилади: Биринчи босқичда брокерлар орқали қимматли қоғозлар сотувчисининг РЕПО ташаббускори сифатидаги буюртмаси ва харидор-РЕПО акцентантининг унга жавобан буюртмаси берилади. Сотувчи брокер орқали савдолар жараёнида қимматли қоғозларнинг сонини, нархини, бегоналаштириш муддатини ўзгартириши мумкин. Ташаббускор буюртмасида ҳамда акцентантнинг қарама-қарши манзилли буюртмасида кўрсатилган шартлар бир-бирига мос келса, савдо тизими автоматик тарзда битимни қайд қилади ва РЕПО-келишув расмийлаштирилади. Иккинчи босқичда қимматли қоғозларнинг РЕПО-келишув шартлари бўйича қайта сотиб олиниши юз беради. Қайта сотиб олинadиган акцияларнинг сони битимнинг иккинчи босқичида дастлабки сотилган акциялар сонига тенг бўлиши муҳимдир”[2].

Бугунги кунда РЕПО кредитлар ва инвестициялашнинг классик методи бўлиб, жаҳон молия бозорида юқори суръатлар билан ривожланмоқда ва ягона молия зонасини шаклланишига кўмаклашмоқда[3, 95 б.].

Марказий банк Бошқарувининг 2008 йил 15 мартдаги 8/8-сон билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасининг давлат қимматли қоғозлари билан РЕПО битимларини тузиш ва ижро этиш тартиби тўғрисида”ги Низом 3-банди учинчи хатбошисига кўра “РЕПО битими – битим шартлари билан белгиланган муддат ва баҳода айнан шу чиқарилишдаги ва миқдордаги давлат қимматли қоғозларини қайта сотиб олиш (сотиш) (РЕПО битимининг иккинчи қисми) шarti билан сотиш (сотиб олиш) (РЕПО битимининг биринчи қисми) бўйича икки томонлама битим”дир.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Юридик адабиётларда РЕПО битимларининг ҳуқуқий табиати борасида бир қатор фикрлар билдирилган. Хусусан, П.В.Хлюстовнинг фикрича “амалдаги қонунчиликда РЕПО шартномаси мустақил шартнома тури сифатида келтирилган. Бироқ РЕПО мустақил шартнома тури деб эмас, фақат олди-сотдининг қайта сотиб олиш шarti билан сотиш тури сифатида белгилаш ва номланмаган шартнома деб ҳисоблаш ўрнидир”[1, 7 б.].

Шунингдек кўплаб олимлар[4, 37 б; 5, 41 б; 6, 9–13 б] РЕПО битимининг таъминловчи битим эканлиги масаласини баҳсли эканлигини қайд этишади. Уларнинг келтиришларича, РЕПО битимларининг ҳуқуқий табиати мажбуриятлар бажарилишини таъминлаш усулларининг мақсади ва вазифасига кўп ҳам мос келавермайди. Чунки таъминлаш усуллари кредитор манфаатларининг кафолатни амалга ошириш ва қарздорни мажбуриятни лозим даражада бажаришга ундашга қаратилади. РЕПО битимларида эса қайта сотиб олиш масалалари шартномада олдидан келишилган бўлади ва бир тарафнинг мажбуриятни бузганлик учун жавобгарлиги мажбурият бузилишининг ҳуқуқий оқибатига мос келмайди. Яъни, РЕПО бўйича мажбурият бузилган тақдирда шунчаки сотувчи ўз мол-мулкини арзонроқ баҳода бегоналаштирган ҳисоланади, холос. Қимматли қоғозларни РЕПО битимнинг биринчи қисми бўйича сотиш ва уни битимнинг иккинчи қисми бўйича қайта сотиб олишда қимматли қоғоз аввалбошидан кредитор ўз талабларини қаноатлантириши мумкин бўлган мол-мулк ҳисобланмайди.

Шунингдек, РЕПО шартномаларининг таъминловчилик таъминоти назарияси тарафдорлари А.В.Егоров ва Е.Р.Усманова[7, 56 – 127 б], Р.Н.Адельшинлар[8, 26 б] таъминлаш иккала томоннинг ҳам манфаатига, аввало эса қимматли қоғоз эгаси бўлган битимнинг биринчи қисмида сотувчи бўлган тарафларнинг манфаатига хизмат қилишини, шу сабабли ҳам битимнинг биринчи қисмида сотиб олувчи шартномада белгиланган муддатда ва баҳода қимматли қоғозни қайта сотиш мажбуриятни зиммасига олади.

Муҳокама. РЕПО операцияларнинг кредитлаш сифатидаги моҳияти кредитор учун қимматли қоғоз товар сифатида керак эмаслигида ифодаланади, чунки бу муносабатларда кўпинча кредитор сифатида кредит ташкилотлари, яъни қимматли қоғозлар бозорининг профессионал иштирокчиси қатнашади. Кредитор учун қимматли қоғоз фақат кредит қайтарилишини таъминлаш воситаси саналади. Бундай битимнинг биринчи қисмида сотиб олиш баҳосининг тўланиши банк кредит бериш кабидир. Битимнинг биринчи ва иккинчи қисмлари ўртасидаги фарқ эса кредитдан фойдаланганлик учун тўлов саналади ва битимнинг биринчи ва иккинчи қисмларида товар учун тўловлар ўртасидаги вақт оралиғи кредитлаш муддатдаги тенг ҳисобланади.

Шартнома нарсаси ҳисобаланадиган қимматли қоғозлар кредит қайтарилиши таъминлайди ва айнан ташқи томондан гаров институти бажарадиган функцияларига ўхшайди. Агар қарздор мол-мулкни қайта сотиб олишдан бош тортса, кредитор қарздор билан қўшимча келишувларсиз қимматли қоғозни бозор баҳосида сотиб юбориш ва олинган суммадан ўз харажатларини қоплашга ҳақли бўлади[9, 56 б].

Г.В.Мельничукнинг фикрича “РЕПО ўз ўзича гаров каби мажбурият бажарилиши таъминлаш усули ҳисобланмайди. Бироқ қоидага кўра бундай битимларда тарафларнинг хоҳиши сотилган мол-мулк учун эквивалентни олишга эмас, балки дастлабки ва қайта олди-сотди шартномалари баҳоси ўртасидаги фарқни олишга қаратилади. Ушбу шартномаларнинг ҳар қайсиси бошқасидан айро ҳолатида субъектлар учун манфаат ҳосил қилмайди. РЕПО битимнинг биринчи қисми бўйича сотилган ва иккинчи қисми бўйича сотиб олинган қимматли қоғозлар тараф мажбуриятини таъминлаш ёки пул ўрнига мажбурият нарсасининг мустақил эквиваленти ролини бажаради”[10, 28 б].

Натижалар. РЕПО битимларини тузиш натижасида кредитор қимматли қоғоз кўринишидаги мулк шаклида таъминлашга эга бўлади. РЕПО битимларининг ўзини эса фуқаролик ҳуқуқидаги номланган шартномалар жумласига киритиш мумкин ва бундай таъминлаш воситаси одатда манфаатдор томонни ҳаракат қилишга ундайди ва унинг ҳаракатсизлиги мол-мулкка нисбатан ҳуқуқларни йўқотишига олиб келади. Шундай экан РЕПОнинг битим сифатидаги икки қисми айнан мажбурият таъминоти вазифасини ўтайди ва иккинчи қисмни ижро этмаган қайта сотиб олувчи ўзининг мол-мулк бўлган қимматли қоғозларни бозор қийматини пастда нархда сотганлиги боис йўқотишларга дучор бўлади.

Қайд этиш лозимки қимматли қоғозлар соҳасида муайян вақт ўтганилган кейин қайта топшириш шarti билан қимматли қоғозларни бошқа шахсга ўтказишга қаратилган шартномаларнинг қуйидаги учта асосий типи мавжуд: қайта сотиб олиш шarti билан сотиш (РЕПО – sale and repurchase (repo)), сотиш ва қайта сотиб олиш (sell/buy-back) ва қимматли қоғозларни кредитлаш (securities lending)[11, 13 б]. Бу

битимларни тузишда қоида тариқасида тегишли иловалари билан бирга бош келишув сифатида стандартлашган шакллардан фойдаланилади. Юқорида таъкидланганидек, РЕПО қимматли қоғозларни қайта сотиб олиш шарти билан сотиш бўлиб, қайта сотиб олиш баҳоси биринчи сотиш баҳосига қараганда юқорироқ бўлади ва айнан мазкур фарқ дастлабки сотиб олувчининг фойдаси сифатида кўрилади [12, 201 б].

Қимматли қоғозларни кредитлаш РЕПОдан тижорат мақсади ва ҳуқуқий тавсифи бўйича фарқ қилади. Агар РЕПОга нақд пул олиш зарурати бўлган мурожаат қилинса, қимматли қоғозларни кредитлашнинг мақсади қарздор нуқтаи назаридан қимматли қоғозларнинг ўзини қоплашларсиз олиш саналади. Бундай битимлар қимматли қоғозларни қайта сотиб олиш ва фоиз олиш мақсадида тузилмайди. Бу шунчаки қимматли қоғозларни олувчининг мажбуриятига қарама-қарши ўлароқ кейинчалик қайт топшириш ва қарз учун белгиланган ҳақни тўлаш ҳисобланади. Тўлов билан бирга ҳеч қандай пул топширишни амалга оширишга йўл қўйилмайди [13, 218-219 б].

Топширилган қимматли қоғозлар бўйича овоз бериш ҳуқуқи қарз берувчидан қарз олувчига ўтказилади. Қарз берувчилар гарчи бу камдан-кам ҳолларда яъни ўтказиш учинчи шахслар томонидан амалга оширилишида қўлланилсада, қимматли қоғозларни қайтаришни талаб қилиш ҳуқуқини сақлаб қолишади. Қарз олувчи (қимматли қоғозларни олувчи) бошқа қимматли қоғозларни ёки пулларни таъминот сифатида қарз берувчига ўтказади. Таъминот бўйича ҳисобланган фойда қарзга олинган қимматли қоғозлар қайтарилганда қарз олувчига ўтказилади. Қарздор қимматли қоғозлар ўтказганлик учун қарз берувчига ҳақ тўлайди. Қарз олувчи қимматли қоғозларни ёки уларнинг эквивалентини сўров бўйича ёки келишилган муддат охирида қайтариши шарт. Ушбу конструкция вақтинча қимматли қоғозлар қарз олувчига қарз берувчига қараганда кўпроқ зарур бўлган ҳолларда, шунингдек маъмурий ёки солиқ қонунчилиги талабларга кўра қимматли қоғозларнинг ликвидлигини ошириш учун ишлатилиши мумкин. Бундай ҳолда, қарз берувчи ўтказилган қимматли қоғозлар учун баҳо ўзгариши хавфини ўз зиммасига олади. Бироқ, бундай битимларнинг муҳим камчиликлари компаниянинг овоз бериш ва назоратига таъсир қилиш учун мумкин бўлган суиистеъмол қилишдир.

РЕПО сармоя киритишга (қимматли қоғозларга), шунингдек қимматбаҳо металлларга нисбатан қўлланилади. Дастлабки сотувчи қимматли қоғозларни молия соҳасидаги субъектларга сотади ва қимматли қоғозларни, масалан, олти ойдан сўнг, фойдаланиш учун ҳисобланган фоизларга тенг миқдорни қўшиб, дастлабки сотувга тенг нархда сотиб олишга рози бўлади. Сотувчи қимматли қоғозларни топшириши (delivered out repos) ёки харидор номидан уларга эгалик қилиши мумкин (hold-in-custody). Давлат қимматли қоғозларини РЕПОси одатда Марказий банклар томонидан банкларни молиявий қўллаб-қувватлаш учун ишлатилади. Қоида тариқасида, ушбу операциялар катта миқдордаги пулни қоплайди.

Қайта топширишда ҳам айнан шу қимматли қоғозлар, эквивалент қимматли қоғозлар ёки қимматли қоғозларнинг бозор нархи қўлланилиши лозим. Дастлабки сотиш нархи қимматли қоғозларнинг бозор нархининг тахминан 80% ни ташкил қилади. Бундай пасайиш “хавф омили” деб номланади: агар дастлабки сотувчи қайта сотиб олиш мажбуриятини бажармаса ва қимматли қоғозлар нархи пасайса, харидор уларни бозорда сотиши керак бўлади. Агар сотувчи қимматли қоғозларни сотиб олмаса,

харидор уларни бозорда сотиши ва харидордан бозор нархи ва сотиб олиш нархи ўртасидаги фарқни тўлашни талаб қилиши мумкин. Агар бозор нархи сотиб олиш нархидан ошса, харидор ортиб қолган суммани қайтариши керак. Шундай қилиб, харидор РЕПО шартларига кўра қимматли қоғозларнинг расмий эгасига айланган бўлса-да сотувчи қимматли қоғозлар билан боғлиқ барча фойда ва хавфларни масалан, бозор нархининг пасайиши ўз зиммасига олади[14, 27 б].

Дастлабки сотувчи банкрот бўлган тақдирда, дастлабки харидор дастлабки сотувчини қайта сотиб олиш ҳуқуқидан фойдаланиши, активни мулкдор сифатида қайта сотиши ва қайта сотиш нархи ва сотиб олиш нархи ўртасидаги йўқотишларни дастлабки сотувчидан зарар сифатида қоплашни талаб қилиши мумкин. Шартнома бузилган тақдирда, уни бузмаган тараф стандартлаштирилган ҳужжатлар шартларига мувофиқ шартномани мuddатидан олдин бекор қилишни талаб қилиши мумкин. Харидорнинг қимматли қоғозлар эквивалентини қайтариш мажбурияти жорий бозор нархини тўлаш мажбурияти билан алмаштирилади. Қимматли қоғозларнинг бозор баҳоси дастлабки сотувчининг қайта сотиб олиш (тугатиш неттинги) баҳосида инобатга олинади.

Таъминловчи битимларнинг яна бир тури сифатида одатдаги қайта сотиб олиш шарти билан сотишни киритиш мумкин. Номланмаган шартномаларнинг мазкур тури тарафларнинг ўзаро келишуви асосида бирор-бир ашёни, масалан, кўчмас мол-мулкни қайта сотиб олиш шарти билан сотилиши мумкин. Мисол учун фуқаро ўзига тегишли уйни бошқа фуқарога қайта сотиб олиш шарти билан бозор қийматидан пастроқ баҳода сотди. Бунда уйнинг бозор баҳоси 1 млрд сўм бўлгани ҳолда дастлабки олди-сотди шартномасида унинг баҳоси 850 млн сўмга баҳоланди. Тарафларининг келишувига кўра қайта сотиб олиш дастлабки олди-сотди амалга оширилганидан сўнг 6 ой ўтиб амалга оширилиши керак эди ва бунда уй-жойнинг қайта сотиб олиш баҳоси 1 млрд сўм қилиб белгиланган эди. 6 ой ўтганидан сўнг уйнинг баҳоси 1 млрд 200 млн сўмга чиқиб кетди. Бу ҳолатда дастлабки сотувчи уйни 1 млрд қайта сотиб олишни истамаса уй дастлабки сотиб олувчида мулк бўлиб қолиши ёки дастлабки сотиб олувчи сотиб юбориб пулини ўзига олиб қолиши мумкин бўлади. Ҳозирда бу тарафларнинг ўзаро келишуви асосида ҳал этилади.

Айрим давлатлар қонунчилигида қайта сотиб олиш шарти билан сотиш шартномасига оид қоидалар фуқаролик қонунчилигида ўз ифодасини топган. Хусусан, Грузия ФКнинг 509-моддасига биноан “агар олди-сотди шартномасида сотувчи қайта сотиб олиш ҳуқуқи белгиланган бўлса, ушбу ҳуқуқни амалга ошириш сотувчининг хоҳишига боғлиқ бўлади”[15]. Франция ФКнинг 1659-моддасига кўра “қайта сотиб олиш имкони келишув бўйича ўрнатилади ва бунда сотувчи сотилган ашёни қайтариб олиш ҳуқуқи сақлаб қолади ва сотувчига қайтариб олаган ашёси учун тўланган суммани ва тегишли ҳақни тўлаш мажбурияти юклатилади”[16]. Туркменистон ФКнинг 533-моддасига мувофиқ “агар олди-сотди шартномаси бўйича сотувчи ўзининг қайта сотиб олиш ҳуқуқини белгиланган бўлса, сотувчи ўз ҳуқуқидан фойдаланиши хусусида сотиб олувчига талаб қўйган пайтдан бошлаб қайта сотиб олиш амалга оширилган ҳисобланади”[17].

Хулоса. Умуман олганда ушбу давлатлар қонунчилигида қайта сотиб олиш шарти билан олди-сотди шартномаси алоҳида бобда белгиланган. Уларда қайта сотиб олиш

шарти билан сотишнинг асосий қоидалари, масалан, қайта сотиб олиш баҳоси, сотиб олувчининг сотиб олинган товарга нисбатан мажбуриятлари, қайтиб сотиб олишдан олдин етказилган зарарни қоплаш, қайтиб сотиб олишдан олдин товарни бегоналаштиришнинг ҳақиқий эмаслиги, қайтиб сотиб олиш муддати каби масалалар белгиланган. Айниқса Франция ФКнинг 1659-1673-моддаларида қайта сотиб олиш муносабатлари кенг ва атрофлича тартибга солинган. Фикримизча, ФКга 29-бобга 11- § сифатида “қайта сотиб олиш” номли параграфни киритиш ва унда қайта сотиб олишга оид 424¹-424⁶-моддалар сифатида “қайта сотиб олиш шартномаси, қайта сотиб олиш баҳоси, сотиб олувчининг сотиб олинган товарга нисбатан мажбуриятлари, қайтиб сотиб олишдан олдин етказилган зарарни қоплаш, қайтиб сотиб олишдан олдин товарни бегоналаштиришнинг ҳақиқий эмаслиги, қайтиб сотиб олиш муддати” каби моддаларни ифодалаш лозим бўлади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Хлюстов П.В. Договор репо в российском гражданском праве: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2013. – 124 с.
2. Умаров Р. Репо битими нима // <https://www.bss.uz/article/1137-repo-bitimi-nima>
3. Бобожонов М.Э. Развитие регулирования сделок РЕПО и их значение в развитии рыночной экономики Узбекистана // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения 2017. – № 1. – 95 с.
4. Гончарова В.А. Непоименованные способы обеспечения исполнения обязательств. дис. ... на соискание степени магистра. – Томск, 2017. – 37 с;
5. Попондопуло В.Ф. Правовое регулирование деятельности на организованных торгах: новеллы законодательства / В. Ф. Попондопуло // Конкурентное право. 2012. – № 2. – С. 16–23.
6. Лубягина Д.В., Бычков А.И. Договор РЕПО в гражданском обороте / Д. В. Лубягина, А. И. Бычков // Юрист. 2017. – № 4. – С. 9–13.
7. Егоров А.В., Усманова Е. Р. Залог и титульное обеспечение: теоретико-практическое сравнение конструкций / А. В. Егоров, Е. Р. Усманова // Вестник гражданского права. 2014. – № 4. – С. 56–127.
8. Адельшин Р.Н. О квалификации сделок репо для целей залога / Р. Н. Адельшин // Цивилист. 2012. – № 2. – С.26–29.
9. Захарова, Д. А. Договоры репо как непоименованный способ обеспечения исполнения обязательств // Молодой ученый. 2019. – № 35 (273). – URL: <https://moluch.ru/archive/273/62240/> (дата обращения: 22.07.2024).
10. Мельничук Г. В. Правовая природа расчетных форвардных сделок и сделок РЕПО / Г. В. Мельничук // Законодательство. 2000. – № 2. – 21–28.
11. Абашеева Е.Н. Римское право на страже интересов финансового рынка, или fiducia как надежная гавань для плавающих маржевых сумм // Об обеспечении обязательств: Сборник статей к юбилею С.В. Сарбаша. М., 2017. С. 13.
12. Stock lending / Practical Law Finance. Режим доступа: URL: <http://uk.practicallaw.com/2-201-9445>.
13. Goode R. M. Legal Problems of Credit and Security Third Edition. – London: Sweet & Maxwell, 2003. – P. 218–219.
14. Beale, Hugh; Bridge, Michael; Gullifer, Louise; Lomnicka, Eva Op. cit. P. 270.
15. Гражданский кодекс Грузии // <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702?publication=131>

-
16. Гражданский кодекси Франции // <http://oceanlaw.ru/wp-content/uploads/2018/02/81-123.pdf>
 17. Гражданский кодекси Туркменистана // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295232&doc_id2=31295232#pos=166;-80.19999694824219&pos2=2741;-63.19999694824219

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).